

Thea Beckman

Gekaapt!

δ

1

22 februari 1399. Een kille wind blies door de straten en stegen van de Hanzestad Kampen, regenvlagen met zich meevoerend. Takken van kale bomen zwiepten wild heen en weer; natte vlaggen wapperden met felle knallen. De mensen doken diep weg in hun bontkragen of sloegen de armen tegen het lijf om het bloed weer aan het stromen te krijgen. Maar ze lachten erbij en riepen elkaar opgewekte woorden toe. Er heerste een feestelijk gevoel van opwinding, van bevrijding en optimisme, want vandaag was het *Petrus ad Cathedrum*, de dag waarop de winterstop ten einde was en de handel werd hervat. Dagelijks zouden er weer koggen uitvaren, binnenlopen, opnieuw uitvaren – tot 11 november, het feest van Sint-Maarten. De tijd van stilzitten en afwachten tot de vorst was geweken, tot sneeuw en ijzel waren weggedooid, was eindelijk voorbij. Een nieuw seizoen van handelsactiviteiten, van vrachten verladen en veel geld verdienen was aangebroken. Op de Welle, zoals de IJsselkade buiten de muren heette, was het een drukte van belang. Overal lagen goederen te wachten om ingeladen te worden: vaten wijn, pakken en balen van stevig canvas, molenstenen. Kruiwagens, sleeperskarren, door sjouwers geduwde vrachtsleden vulden de kaden; daartussendoor liepen vrouwen en kinderen die vertrekkende schepen kwamen uitwuiven. Deftige kooplui, goedgeklede schipheren en sjofele burgers: alles en iedereen liep door elkaar, gaf bevelen of volgde die op. Langs de loskade deinden de koggen, sommige klaar voor vertrek, andere wachtend op hun beurt. Acht zouden er die dag uitvaren, de overige gingen morgen, of overmorgen, of volgende week... De kogge was hét handelsschip van die tijd: dikbuikig, met een vlakke bodem, en een hoge opbouw met kantelen op het achterschip dat 'kasteel' werd genoemd. Het schip kon bulkgoederen vervoeren, zoals graan, hout, ijzer, pek of bier. Maar er werden ook kostbaarder ladingen mee verscheept: honing, was, pelzen, laken en barnsteen. Te midden van alle drukte stonden drie goedgeklede mensen met elkaar te praten: Pieter Eekhout, een rijke koopman,

zijn broer Josef Eekhout, die wijnhandelaar was, en Gerlof, Pieter Eekhouts enige zoon. Gerlof was vijftien jaar; oud genoeg voor zijn eerste handelsreis, vond zijn vader. Oom Josef zou hem begeleiden. Als jonge koopmanszoon moest Gerlof de havens en markten van het Hanzeverbond leren kennen; hij moest contracten leren afsluiten, wissels trekken, inkopen, verkopen, ruilen... Tot de dag van vandaag was hij een leerling van de Latijnse school geweest, en de laatste maanden had hij zich daar alleen maar stierlijk zitten vervelen. Nu werd het eindelijk menens; nu begon het echte leven! Gerlof trappelde van ongeduld.

‘Gaan we nog niet aan boord?’

‘Zo meteen,’ antwoordde zijn vader. Hij wendde zich tot zijn broer: ‘Josef, ga met God, en mogen de heiligen je beschermen. Pas goed op Gerlof, en vergeet vooral niet op Schonen pelzen in te slaan.’

‘Je kunt op mij rekenen, Pieter. Dat weet je wel.’

‘En jij, zoon, doe je best; let goed op en vergeet je avondgebed niet.’

‘Ja vader. Nee vader.’

O, schoten ze toch maar een beetje op! Al die wijze raad, en al dat afscheid nemen! Gerlof verlangde ernaar de planken van het dek onder zijn voeten voelen, de deining van de zee.

Hij wilde aan het avontuur beginnen waarnaar hij nu al zoveel maanden had uitgekeken. Eerst zouden ze naar Brugge reizen, dan naar Londen, en vandaar naar Schonen, in Zuid-Zweden.

Maandenlang zou hij van huis zijn, maar daar zag hij niet tegenop.

Hij zou een man onder de mannen zijn, hij zou vreemde steden zien...

‘Vader, de schipheer van de Sint-Anna wenkt ons,’ riep hij.

‘We moeten ons nu echt inschepen.’

‘Rustig, jongen. Dat schip zal heus niet zonder jullie wegvaren.’

Eindelijk was het dan zover. Gerlof schudde zijn vader stevig de hand en rende naar de loopplank.

Zijn oom hompelde erachteraan. Oom Josef was mismaakt;

hij had een scheve schouder, bijna een bochel, en er was ook iets met zijn voeten; hij zette ze neer op een vreemde manier,

wat hem een waggelende gang gaf. Het was de reden dat hij ongetrouwd was gebleven: de trotse koopmansdochters van Kampen gaven de voorkeur aan een man die recht van lijf en leden was.

De eerste koggen maakten zich los van de kade, nagewuifd en nageroepen door de achterblijvers. Menigeen zond ze een stil gebed achterna, want het leven op zee was zwaar en vol gevaren: stormen, mist, ondiepten en klippen deden schepen stranden en vergaan; je kon stuiten op zeemonsters, en, niet te vergeten, piraten! Toch werd er opgewekt gepraat, geroepen en gezongen, want de zeelui vertrokken met zoete winst in het vooruitzicht.

De gevaren namen ze op de koop toe.

Twee minderbroeders zegenden de vertrekkende koggen; de kapelaan van de Sint-Nicolaaskerk zwaaide zijn wijwaterkwast. Eenmaal aan boord was Gerlof meteen de ladder naar het kasteel op geklommen. Hij trok zijn hoed van zijn hoofd en wuifde uitbundig naar zijn vader. Het zeil werd gehesen en daar gingen ze, het avontuur tegemoet.

Pieter Eekhout keek het schip na, zoals het statig de IJssel afvoer, het bruine zeil bol in de wind, tot een bocht in de rivier de kogge aan het zicht onttrok.

‘Kom behouden terug, jongen,’ zuchtte hij.

Zelf hield hij niet van varen, in tegenstelling tot zijn broer Josef, die veel avontuurlijker was aangelegd.

Hij liet het dan ook graag aan Josef over om de belangen van het handelshuis Eekhout in het buitenland te behartigen.

En nu zou Gerlof dat binnenkort ook kunnen doen.

De Sint-Anna was een kogge van honderd last (ongeveer tweehonderd ton, tamelijk groot dus), met een breed dek en een vierkant razeil, dat nog vergroot kon worden door er bonnetten onderaan te rijgen. De bemanning sliep 's nachts op het middenschip, op bonenstro en matten, onder een soort huid die hen tegen regen beschermde. Alleen de schipheer en zijn beide passagiers sliepen in hangmatten onder het kasteel, waar overdag het stro en de dekens werden opgeborgen zodat alles droog zou

blijven. Achter de dikke mast was een haardplaats, een stenen oventje op een vloer van tegels. Het werd gestookt met hout en turf en je kon er vis of vlees op roosteren of een kogelpot vol bonen op koken. En in de hete as kon je brood bakken.

Zolang ze op de IJssel voeren kon Gerlof zich een sterke, dappere zeeman voelen. Maar zodra de deining v an de Zuiderzee het schip te pakken kreeg, begon hij zich onbehaaglijk te voelen, draaierig, misselijk. De misselijkheid werd sterker en sterker, totdat hij het idee kreeg dat er een steen in zijn maag lag. Het koude zweet brak hem uit.

Krampachtig slikkend probeerde hij zich goed te houden, tot het hem uiteindelijk te machtig werd en hij kokhalzend naar de reling rende. Zijn maag draaide zich om en zijn ontbijt van die morgen verdween in de golven.

Ondanks al zijn ellende ontging het hem niet dat enkele bemanningsleden stiekem stonden te grinniken. Hardop lachen durfden ze kennelijk niet; Gerlof was tenslotte de zoon van een machtige koopman. Des te erger dat hij nu zo'n armzalig figuur sloeg! Gerlof schaamde zich verschrikkelijk.

Oom Josef trachtte hem op te beuren: 'Jongen, trek het je niet zo aan. Dit is iets wat alle nieuwelingen overkomt. Heus, je zult eraan wennen.' Gerlof hoopte vurig dat zijn oom gelijk had, want zo ellendig als nu had hij zich zijn hele leven nog niet gevoeld. Had hij hier nu zo naar verlangd?

Ze zeilden langs de betonningen: boeien die door de Kampenaren in het water van de Zuiderzee waren gelegd en die de vaargeulen aangaven. Voor die betonningen moesten alle zeelui, ook de Kampense schippers, aan Kampen een bepaald bedrag betalen, wat een mooie bron van inkomsten voor de stad betekende.

Nadat ze de Zuiderzee waren overgestoken voeren ze door het Vlie langs Terschelling om uit te komen op de Westerzee. Langs de kust voeren ze naar het zuiden, tezamen met een viertal andere koggen, want in konvooi varen was veiliger.

Maar lastig was het ook, omdat niet alle schepen even snel zeilden. Wind of stromingen konden een konvooi gemakkelijk uit

elkaar drijven.

Tot Gerlofs grote opluchting kwam zijn maag spoedig tot bedaren.

Hij raakte gewend aan de bewegingen van het schip en toen hij zich eenmaal meer op zijn gemak voelde, kreeg hij ook weer belangstelling voor de Sint-Anna en haar bemanning.

De belangrijkste man aan boord was natuurlijk de schipheer; de volgende in rang was de stuurman, die dikwijls ook werkelijk stuurde, dat wil zeggen, de helmstok hanteerde, waarvoor veel kracht nodig was. Govert Jansz, de stuurman van de Sint-Anna, was dan ook een ijzersterke kerel met spieren als ankertouwen.

En dan kwamen de matrozen, de 'scheepskinderen' – een vreemde benaming, vond Gerlof, want ze waren bijna allemaal ouder dan hijzelf. Over het algemeen waren het ruwe kerels; ervaren zeelui, dat wel. De enige die jonger was dan Gerlof was Joachim, een elfjarige jongen wiens taak het was de haardplaats te bewaken en het uurglas in het oog te houden.

Elk halfuur moest die zandloper worden omgedraaid; acht glazen betekende zo vier uur.

Voor een jongen als Gerlof, die het thuis altijd goed had gehad, was het leven op zee niet bepaald een pretje. Het eten was eentonig: elke dag spek en bonen, en stukken oudbakken brood met reuzel. Maar hij beklagde zich niet, want hij wilde niet overkomen als een verwend rijkeluiszoontje.

Na een dag of tien bereikten ze de haven van Sluis.

Daar werden de wijnvaten, de balen potas, de pelzen en molenstenen overgeladen in lichters, die de goederen verder over het Zwin naar Brugge brachten. Een flinke kogge als de Sint-Anna kon de stad niet bereiken en moest op de rede van Sluis blijven liggen. De bemanning bleef aan boord, maar schipheer Willem Willemsz, Josef Eekhout en Gerlof voeren met zo'n lichter mee om op de Beurse van Brugge zaken te gaan doen. De Beurse was een verzamelnaam voor de handelshuizen aan het grote plein. Er waren handelaars te vinden uit heel Europa; ook de Venetianen en de Genuezen hadden er hun kantoren. De drie mannen namen hun intrek in een herberg en daarna begon

het handelen. Gerlof was blij weer vaste grond onder de voeten te hebben, en het eten in de herberg was ook stukken beter dan aan boord. Met zijn oom bezocht hij de Lakenhal om fraaie wollen stoffen in te kopen, en ze onderhandelden over rollen zijde die door de Italianen naar Brugge waren gebracht.

Bij al die transacties kwam er nauwelijks geld aan te pas. Er werden wissels getrokken op verschillende handelshuizen, of de ingevoerde goederen golden als betaling. Gerlof leerde van alles over ruilen, inkopen, verkopen en munten wisselen, over contracten opstellen en onderhandelen. Hij had van tevoren geweten dat het niet eenvoudig was een goed koopman te zijn, maar dat er zoveel bij kwam kijken had hij toch niet verwacht. De taal was geen bezwaar. Van Noord-Frankrijk tot diep in Scandinavië werd Diets gesproken.

Het kende plaatselijke verschillen en afwijkingen, maar werd door alle zeelui en kooplieden verstaan. Alleen de Engelsen spraken een andere taal, maar veel van hen wisten ook met het Diets om te gaan. Voor het opstellen van contracten werd veelal Latijn gebruikt.

Ze bleven wekenlang in Brugge. Gerlof was voor het eerst in zijn leven in de gelegenheid een andere stad te leren kennen, en hij maakte er gretig gebruik van. Wanneer oom Josef hem vrijaf gaf – en dat deed hij gelukkig geregeld – zwierf Gerlof door de straten van Brugge, dat niet voor niets ‘de Schone’ werd genoemd. Het was inderdaad een prachtige stad. En Gerlof zag haar misschien wel op haar mooist, want het was lente.

In het stralende zonlicht begonnen overal in de stadstuintjes en langs de grachten bomen en struiken uit te botten.

Naarmate de dagen langer werden verschenen er ook steeds meer venters op straat, die van alles probeerden te verkopen: honingkoeken, zalfpotjes, koperen ringen, houten trekpoppen, maar ook luxegoederen zoals gezoete vijgen, kunstig geweven kleedjes, kanten kraagjes, allerlei soorten noten.

Brugge was een stad vol kleuren en geuren, ontdekte Gerlof; een stad waar altijd wel wat te beleven viel.

Hij vond het dan ook jammer toen oom Josef op een avond

aankondigde:

‘Morgen vertrekken we.’

‘Morgen al? Ik zou best nog een paar dagen in Brugge willen blijven.’

‘Dat kan ik me voorstellen,’ lachte oom Josef. ‘Maar we zijn nu eenmaal op reis voor zaken. We moeten nog naar Londen en daarna naar Zweden.’

Gerlof zuchtte.

Ze gingen terug naar Sluis, waar de ingekochte goederen van de lichters in de kogge werden geladen. En nu staken ze de zee over, richting Engeland.

Ze voeren weer in konvooi, ditmaal met zes schepen.

Toen de kust uit het zicht was verdwenen en ze alleen maar water om zich heen hadden, vroeg Gerlof: ‘Hoe weet de schipheer eigenlijk waar we zijn? Of vaart hij gewoon de andere koggen achterna? En hoe weten die dat dan? Als je ’s nachts de Poolster kunt zien, dan kun je je daarop richten; maar wat moet je doen als de lucht bewolkt is?’

‘Willem Willemsz heeft een kompas. En verder heeft hij het kristal.’

‘Van een kompas heb ik wel eens gehoord, maar wat is het kristal?’

‘Als je daardoorheen kijkt kun je door de stand van de zon je plaats bepalen. Het lukt zelfs als het licht bewolkt is.’

‘Een tovermiddel dus.’

‘Een hulpmiddel.’

Tovermiddel klonk veel mooier, vond Gerlof. En toen de schipheer hem toestond door het kristal te kijken, ontdekte hij werkelijk de lichte vlek die aangaf waar de zon op dat moment aan de hemel stond.

De overtocht verliep voorspoedig, bij gunstige wind en helder weer. De Sint-Anna voer in de staart van het konvooi.

Gerlof was inmiddels helemaal gewend geraakt aan de bewegingen van het schip. Van zeeziekte had hij geen last meer.

Hij genoot met volle teugen van de reis.

‘Is Londen net zo’n mooie stad als Brugge?’ vroeg hij aan

zijn oom.

‘Dat zul je wel zien. Londen is heel anders.’

‘Ik ben benieuwd.’

Maar Gerlof zou Londen voorlopig niet te zien krijgen.

Totaal onverwacht belandde de Sint-Anna, die op dat moment achteraan voer, in een dichte mistbank. Het was niet langer mogelijk de koers te corrigeren, want hier viel zelfs met het kristal niet doorheen te kijken. Tot overmaat van ramp viel de wind praktisch weg. De schipheer liet de bonnetten aanrijgen om zoveel mogelijk wind te kunnen vangen en niet te veel vaart te verliezen, maar dat hielp nauwelijks.

En toen ze na vele benauwde uren eindelijk uit de mistbank kwamen, was er geen schip meer te zien.

Het leek wel of ze helemaal alleen op zee waren.

Hoewel ze, naar Willemsz schatte, niet ver van Engeland verwijderd konden zijn, was er geen kustlijn te zien, en de zon ging juist onder in bloedrode nevels. De schipheer liet het anker uitwerpen, want hij had er geen idee van waar hij zich precies bevond en in het donker doorvaren vond hij te riskant.

De volgende ochtend brak aan met nevel boven een lege zee.

Nadat de lucht wat was opgeklaard maakte de schipheer enige berekeningen, en zijn conclusie was dat ze een flink eind waren afgedreven. Een nieuwe koers werd uitgezet, en de Sint-Anna kon eindelijk haar weg vervolgen.

Gerlof was opgelucht. Hij had zich niet erg op zijn gemak gevoeld terwijl de Sint-Anna hulpeloos rondreef in de mist, en de afgelopen nacht had hij onrustig geslapen.

Allerlei verhalen die hij ooit had gehoord, over zeemonsters en andere gevaren, hadden door zijn hoofd gespoekt.

Met de nevel waren ook die spookbeelden opgelost. Ze waren weer op koers, de wind was aangetrokken, en het zou nu vast niet lang meer duren voor ze zich bij het konvooi konden voegen.

De andere schepen zouden wel ergens op hen wachten.

Inderdaad verschenen er spoedig twee zeilen aan de horizon.

Maar het waren niet de vertrouwde bruine zeilen van

de konvooschepen.

Deze zeilen waren blauw, en ze kwamen snel dichterbij.

Er klonk een kreet: 'Piraten!' Schel gefluit snerpte over het dek. Van alle kanten kwamen de mannen aangerend.

Er werden instructies geschreeuwd en wapens uitgedeeld.

Twee mannen met handbogen verdwenen naar het kasteel; de scheepskinderen trokken hun mes of grepen een bijl.

De schipheer gordde zijn zwaard om. De kostbare lading van de Sint-Anna mocht niet in handen van zeerovers vallen!

Gerlof zag het aan met stijgende verontrusting. Blijkbaar hield de bemanning van de Sint-Anna serieus rekening met een gevecht.

Maar ze zouden die schepen toch wel kunnen ontwijken?

Ach, natuurlijk, hield hij zich voor. Zo'n ervaren schipheer als Willemsz zou door handig manoeuvreren vast wel weten te ontkomen. Dit alles gebeurde gewoon uit voorzorg...

Maar de piratenschepen bleken veel sneller en wendbaarder te zijn dan de kogge. Wat Willemsz ook probeerde, hij slaagde er niet in de zeerovers van zich af te schudden, en eer het middag was hadden ze de Sint-Anna bereikt.

Een regen van pijlen daalde neer op het schip. De twee bemanningsleden op het kasteel kregen niet eens de kans om hun handbogen te gebruiken; een stortte er neer met een pijl dwars door zijn keel, de ander werd in zijn schouder getroffen.

Ook enkele van de overige scheepskinderen raakten gewond.

Kreten van angst en pijn klonken over het dek; mannen renden door elkaar, de schipheer brulde bevelen. Te midden van al dat tumult kwamen de piratenschepen langszij, de enterhaken vlogen over de verschansing en de eerste vervaarlijk uitzierende kerels klommen aan boord.

Gerlof en oom Josef keken vol ontzetting toe vanuit hun schuilplaats onder het kasteel. Toen duidelijk was geworden dat de Sint-Anna niet aan haar achtervolgers zou kunnen ontkomen, had oom Josef zijn neef, die verlamd van angst naar de naderende piratenschepen stond te staren, met zich meegesleurd. Ze waren zover mogelijk naar achteren gekropen en weggedoken achter het stro en de dekens.